

6. Лам Кен Чуен. Путь чая. Секреты древней традиции / Ла Кем Чуен. – Пер с англ. К. Савельева. – М.: Изд-во ФАИР, 2007. – 144 с.
7. Лу Юй. Ча Цзин (Чайный канон) / Пер. с англ. А.Бурбы. – Поэзия чая 2004-2005. – №10. – 25 с.
8. Судзуки Дзен и культ чая // Дзен буддизм в японской культуре. – СПб.: Издательство «ТРИАВА», 2004. – С. 105-140.
9. Текшева О.В. Вопросы сакральности и сохранности в материальной культуре тя-но-ю // Искусство Востока. – Вып 4. Сохранность и сакральность. – М.: ГИИ, 2012. – с. 261-284
10. Титаренко М.Л., Кобзев А.И., Лукьянов А.Е. Культура чая // Духовная культура Китая. – Т. 6. – 2010. – С. 454-460
11. Varley H. Paul Japanese culture. – University of Hawaii Press, 2000. – 383 p.

Iryna Hutkovska

**The way of tea: reception of worldview ideas in the household culture of the Far East
(on example China and Japan)**

In the article it was analysed the culture of tea ceremony as an example of connection of the worldview ideas with elements of the household culture. It was substantiated the importance and canonicity of the tea ceremony and its formation in chineses and japanes tradition.

Keywords: tea, chan, zen buddhism, cha-no-yu, cha dao, tea canon, tea ceremony.

Надійшла до редакції 03.11.2014 р.

УДК 316.722:378

© Ірина Войтюк
(Київ)

**ЦІННІСНА ПАРАДИГМА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ДУХОВНОМУ
РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ**

У статті розглядається ціннісна парадигма мультикультуралізму, аналізуються питання і проблеми пов'язанні з природою цього явища, його історією, перевагами та недоліками. Дослідження прямо співвідноситься із ситуацією в сучасній національній системі університетської освіти – з кризою перспектив духовного розвитку особистості у сучасному українському суспільстві (пострадянський світогляд повністю вичерпав себе, а системи знань, здатної прийти йому на заміну, так і не встановлено остаточно).

Ключові слова: концепція, мультикультуралізм, цінність, освіта, особистість, духовний світ, аксіоординат, інтеграція.

Постановка проблеми та її актуальність. Наша країна в своїй нинішній історії переживає низку потрясінь, які стосуються усіх сфер її життя – культури, політики, економіки, науки і, звичайно, освіти.

Здобувши незалежність 24 серпня 1991 року, українці отримали статус нації – народу який має власну державу. Разом з державою наша нація отримала багато різноманітних свобод, які дозволили ширше поглянути на світ, який раніше перебував у шорах ангажованої радянської пропагандистської машини. Досвід цивілізованого світу розкрився перед нами у всій своїй повноті та багатстві – розквітла торгівля, зріс культурний обмін, духовний світ особистості українців збагатився завдяки ознайомленню з раніше забороненими релігійними та філософськими вченням, вища освіта прийняла болонські протоколи і перейшла на європейські стандарти викладання у вищій школі.

Зусилля України на шляху до осягнення нових культурних горизонтів, не залишилися без результатів – були зроблено важливі висновки, головним з яких стало усвідомлення

здобуття справжньої фактичної незалежності, замість задоволення її подобою. Справа у тому, що суверенітет зразка серпня 1991 року не означав економічної та духовної свободи – наша держава продовжувала бути залежною від Російської Федерації. Українці мушили зробити важливе рішення стосовно подальшого свого розвитку – мати певні тимчасові економічні переваги у економічному союзі з РФ, чи одержати справжній суверенітет – вийти із культурного застою, розвиватися разом із передовими цивілізованими країнами світу разом. Таке рішення було прийнято нацією зимою 2014 року. Вибір був нелегким і цілком очікувано потягнув за собою багато різних труднощів, але зміг об'єднати наш народ навколо ідеї Великої Європи, європейських духовних цінностей та свобод.

Усвідомлюючи усі наслідки національного вибору вітчизняна система університетської освіти готується до змін, в числі яких, зокрема, обрання нової ціннісної парадигми, яка могла би відповідати запитам та прагненням оновленої української нації. Нею цілком може стати мультикультуралізм, ціннісний регулятив сучасної європейської культури.

Аналіз наукових праць. Дослідженню феномену мультикультуралізму присвячено багато робіт як за кордоном, так і в Україні. Це свідче про достатню пропрацьованість даної теми, а також (зважаючи на зростаючу кожний рік кількість публікацій) про те, що дана проблема не виробила себе і залишилася актуальною.

Стосовно аналізу окремих праць – особливості мультикультуралізму як культурного феномену, що має яскраво виражене американське походження з релігійною протестантською специфікою, розкриває В. Паненберг [11] та А. Колодій [4]; на аналізі проблеми інтеграції мультикультуралізму на пострадянському (постсоціалістичному) просторі зупиняються С. Боднарук [1], Е. Спіріна [8]; з критикою мультикультуралізму можна ознайомитися у Д. Ковальова [3], мультикультуралізм як освітянська стратегія аналізується О. Смірновим [7].

Метою статті є розгляд феномену мультикультуралізму, його переваг та недоліків, значення у розвитку духовного світу особистості українців, а також можливостей університетської освіти у питаннях щодо її інтеграції у національну культуру.

Виклад основного матеріалу. Існує багато глобальних ціннісних систем, які в тій чи іншій мірі охоплюють увесь світ – деякі з них вже не актуальні, деякі набирають актуальності, а де-які навряд чи будуть взагалі актуальними для нашої країни.

В число найбільш звичних нам, українцям, ціннісних систем входять соціалістична (постсоціалістична) та традиційна, західноєвропейська система аксіоординат. Обидві вони є наслідком еволюційного розвитку ідеології та філософії епохи Ренесансу, а саме – гуманізму (ми не скільки не применшуємо значення решти ціннісних факторів в історичному розвитку нашої країни, як, наприклад, православної релігії, але, якщо виходити із основоположних принципів вітчизняної філософії освіти, а також індуктивного підходу, то, безумовно, гуманізм може виступити у якості головної відправної точки, з якої варто починати аналіз). Різниця між ними, незважаючи на спільне походження, вельми суттєва. Зокрема, вона стосується відношення до релігії та віри у Бога (християнського). Відродження з самого початку виступило проти засилля Католицької церкви в усьому, що стосувалося впливу на формування духовного світу обивателя. Протест проти церкви зрештою еволюціонував з одного боку у відвертий атеїзм, з другого – у протестантизм, який став реформаційним явищем, що переслідувало своєю метою збереження релігії, хоча і ціною зміни деяких її засад та форм прояву. Атеїзм дав початок розвитку соціалістичним ідеям, наукам, прогресивним підходам у поглядах на розвиток суспільства. Традиційний дозволив зберегти релігійні, консервативні засади соціального устрою (наприклад: Католицька церква змогла не тільки відновити свій вплив, а навіть, в певній мірі і в певних позиціях, посилила його. До речі, варто звернути увагу, що під терміном «традиційні європейські цінності» ми розуміємо геть усі ціннісні здобутки християнських конфесій, які існували і існують у Європі, а не тільки протестантські), пом'якшуючи ті потрясіння, які неминуче відчувало людство в ході цивілізаційних змін.

Останніми тенденціями у розвитку ідеологічної спадщини згаданих вище аксіоординат є трансгуманізм та мультикультуралізм. Одна є віхою у розвитку атеїзму, друга – європейського

релігійного традиціоналізму. В даній статті ми зосередимо увагу на аналізі феномену мультикультуралізму, а решта ціннісних парадигм розглянемо в наступних дослідженнях.

Отже, із вище викладених роздумів можна зробити висновок, що мультикультуралізм є похідним результатом еволюції протестантизму. Усім знайомим з філософським та політичним наповненням змісту феномену мультикультуралізму відомо, що він демонструє очевидну слабкість відносно зв'язку з релігією, отже, таким чином, напрашується очевидний висновок стосовно того, що дане явище не стосується релігійного питання взагалі. Насправді, і це не тільки наша особиста думка, він є закономірним результатом розвитку саме ідей реформації і має пряме відношення до питань релігії загалом.

В основі реформаційного руху стояла потреба в усуненні тих недоліків, які виявилися в процесі існування Католицької церкви – торгівля індульгенціями, надмірне захоплення матеріальним (розкіш, багатство, земельне володіння), недостойна поведінка священнослужителів (розпуста, пияцтво, обжерливість) тощо. Що ж, як відомо, «благими намірами вимощена дорога у пекло» – Реформація стала процесом, надзвичайно багатим на креативність і розмаїття форм, у ній немає і натяку на ту консервативність, яка є у традиційних християнських конфесіях – Православ'ї та Католицизмі. Вже за життя Мартіна Лютера, засновника протестантизму, (до нього були ще катари та гусити, але їм не вдалося створити теоретичне обґрунтування нової релігії в тій мірі, скільки Лютеру), з'являються нові варіації на тему релігійного протесту, зокрема цвингліанство, кальвінізм тощо. Подальша історія протестантизму показує його відданість ідеї прогресу та еволюції, як би дивно це не звучало по відношенню до релігії як такої. Неопротестантизм з його новими течіями, ідеями плавно переходить в постпротестантизм, де панує повний догматичний безлад з точки зору представників традиційного Християнства. Якраз на стику неопротестантизму і постпротестантизму виникає феномен мультикультуралізму. Відбувається це у США у формі своєрідної мультипротестантської доктрини, покликаної дати спільне підґрунтя національній ідеології цієї країни. На думку німецького теолога В. Панненберга [11] в США існує окрема громадянська релігія, незалежна від різних церков і релігійних громад, що знаходяться на території Сполучених Штатів. Саме ця релігія утворює свідомість національної єдності. Основною істиною тут є віра в особливе обрання Америки за аналогією з Давнім Ізраїлем, пов'язана з місією донесення принципів демократії всьому людству. Панненберг стверджує безсумнівність того, що феномен такого роду громадянської релігії утворює свідомість національної ідентичності в спільному вирощуванні нової нації з усіх народів. Отже, з роздумів німецького вченого стає зрозумілим те, що мультикультуралізм (як і американська демократія загалом) ґрунтується на релігії – це по-перше. По-друге, стає зрозумілим той важливий факт, що хоч протестанти і дали початок феномену мультикультуралізму, але згодом до них приєдналися й інші релігійні громади і, далі, вони продовжили мультикультуральну політику разом. Таким чином можна побачити, що мультикультуралізм – це такий собі крок до глобалізації усіх релігій.

Окремим питанням стосовно мультикультуралізму є його інтеграція у європейський культурний простір. Хоча ми вже і казали про те, що Європа має пряме відношення до закладання фундаментальних засад феномену мультикультуралізму, розпочавши 500 років тому на своїх теренах Реформацію, але вона, вочевидь, не очікувала того, що повернулося до неї в результаті північноамериканських культурних трансформацій. Мультикультуралізм був сприйнятий переважною кількістю європейців як напад на традиційні християнські цінності, що зумовило вороже ставлення до нього. Хоча він, в той же час, зміг довести свої переваги у питаннях, пов'язаних з впливом мігрантів у країни Європи (зокрема: крах 4-ї республіки у Франції відбувся завдяки здобуттю незалежності її колоніями, де проживало багато її громадян, з яких більший відсоток були не європейцями, мали суттєві релігійні і ціннісні відмінності щодо традиційних французьких культурних орієнтирів. Не бажаючи залишатися на території бувших колоній в основному через вороже ставлення до себе, вони масово іммігрували до метрополії. Це викликало неабияке соціальне потрясіння в ту епоху – впритул до громадянської війни. Мультикультуралізм, в певній мірі, став тим засобом, який дозволив зняти гостроту протиріч і продовжує виконувати це завдання понині).

Ще одним, несподіваним для усіх adeptів мультикультуральної політики на європейському культурному просторі, фактором стало зіткнення традиційної європейської культури з ісламом та ісламським фундаменталізмом [3, 5, 10].

Представники цієї світової релігії по-своєму і досить оригінально сприйняли філософію мультикультуралізму, особливо під час спостереження за тим, як європейці підривають основи власних традиційних християнських цінностей. Сприйняття це відобразилося, по-перше, як розуміння «очевидної слабкості» Європи, по-друге – як потреба останньої в сильній, беззавданій релігійній доктрині, здатній зробити жителів європейського простору по-справжньому щасливими.

Нині у сучасній Європі мультикультуралізм критикується за один вагомий прорахунок, який полягав у сподіванні того, що представники ісламської спільноти (в основному, це мігранти та їх нащадки) інтегруються у європейський культурний простір. Мусульмани не збиралися і не збираються миритися з думкою про другорядність своєї віри в мультикультурній системі ординат, навпаки, вони бачать свою віру єдиною можливістю, якій по силі виконати усі ті завдання, які поставив перед собою новітній американо-європейський культурний проект.

В той же час, не зважаючи на потужний потенціал мультикультуралізму, як культурної концепції, покликаної до стирання протиріч, в неї є свої недоліки, якими активно користуються численні критики, у тому числі з ЄЕС та США. Одразу зробимо декілька пересторог стосовно характеру цього супротиву: по-перше – критика є абсолютно нормальним процесом, який веде не стільки до знищення, скільки до покращення вихідного об'єкту; по-друге – не зважаючи на заяви окремих політиків (зокрема Ангели Меркель та Ніколя Саркозі) стосовно того, що політика мультикультуралізму не виправдала себе і більше того – провалилася [5], ми знаємо те, що вона як діяла так і продовжує діяти в країнах Європи, часто будучи причиною нормального існування громадянського суспільства, знімаючи градус напруження там, де потрібно [8]. Можливо, це не завжди помітно, але це навіть добре, так як говорить на користь мультикультуралізму більше будь-яких аргументів та доведень.

Отже, такі проблеми спіткали мультикультуралізм на теренах Європи. В українських реаліях потрібно зосередити увагу на наступних деталях: по-перше – наша країна здійснила «європейський вибір», прагнучи долучитися до європейського способу життя і європейських цінностей, якщо так, то Україна має і далі рухатися у цьому напрямі; по-друге – мультикультуралізм, як ми вже писали, є закономірним результатом розвитку традиційних західноєвропейських цінностей, крайньою віхою еволюції останніх. Проблема у тому, що Україна зараз у недостатній мірі готова до прийняття його ідеології, так як продовжує сповідувати європейські цінності попереднього етапу розвитку. Українське суспільство, поки що, сприймає їх у якості ціннісного релятивізму, ціннісної диверсії проти звичного, традиційного устрою свого життя. До речі, щось подібне спостерігалось і у Європі. Нині, вона вже зовсім інакше ставиться до цих культурних феноменів.

Філософія мультикультуралізму пропонує рішення багатьох завдань, які, зараз, є надзвичайно актуальними для нашої держави, зокрема – це проблема сумісності української і європейської культур (і не тільки). Шлях інтеграції має на увазі не тільки безумовне прийняття тої чи іншої цінності, закону, звичаю чи традиції, він також веде до конфлікту культурних груп, які не бажають такої безоглядності. Мультикультурна парадигма готова до викликів такого роду, більше того вона створена для того щоб долати подібні протиріччя, але тут, важливо розуміти, що в будь-якому разі мова не йде про гру в одні ворота. Для того, аби мультикультуралізм діяв ефективно потрібно щоб його сповідували обидві сторони діалогу. І коли ми говоримо про Україну та Європу як учасників такої розмови, то тут зрозуміло, хто саме з них відстає відносно культурних досягнень. На допомогу українцям могла би прийти університетська система освіти, яка могла би допомогти у впровадженні засад мультикультуралізму у навчальний процес.

Університетська освіта на формальному рівні є невід'ємною складовою розвитку і функціонування соціуму. На емпіричному, вона постає як синтез специфічних структур буття,

які співіснують й доповнюють одна одну – науки, культури, природи і суб'єктного, індивідуального світу людини. У переосмисленні цієї єдності сучасна освіта повертається до своїх фундаментальних засад і, взявши за основу найперші, найважливіші засади свого культурно-історичного розвитку, переростає, перебудовується, подекуди докорінно змінюючи змістове і структурне наповнення своїх інституцій. Університети – це місце основи і джерело створення у громадян нашої країни реальних уявлень про справжні і уявні цінності людини в різних життєвих сферах, тому розробка ціннісного каркаса освіти, системи пріоритетних цінностей, педагогічних технологій відповідної орієнтації є необхідним і значущим кроком на шляху вдосконалення системи освіти, розробки стратегії її розвитку.

В зв'язку з тим, що постсоціалістичні цінності продовжують залишатися актуальними при очевидній невідповідності цих цінностей реаліям сьогодення, постає питання про адекватну їм заміну. Інструментом заміни виступить система університетської освіти, а ось джерелом альтернативної ціннісної парадигми можуть стати європейські цінності, які мають безперечне відношення до оновленого національного світосприйняття.

Будь-яка деформація ціннісної системи пов'язана з переглядом ідеалів, потреб, звичок, що проєктують відношення людини до самої себе і навколишнього світу, на якийсь час пригнічує в особистості конструктивний початок. Проте зазначений факт розповсюджується не на всю структуру ціннісних орієнтацій, а лише на ті позиції, які пов'язані зі сферами міжособистісних відносин і професійних обов'язків. У царині ж духовно-онтологічного існування особистості спостерігається зворотне – активне становлення широкого спектру цінностей: релігійних, цивільних, національних, загальнолюдських тощо. При цьому в ціннісному просторі особистості порушуються ієрархічні зв'язки і залежності між окремими орієнтаціями різних потреб і відносин, внаслідок чого виникає ціннісний конфлікт, який нерідко виявляється в невротичних реакціях і соціальній апатії – те саме можна спостерігати у разі заміни пострадянських ціннісних шаблонів європейськими.

Зараз, не зважаючи на значний прогрес у розвитку інтеграції європейських цінностей в українське суспільство, ми понині стикаємося з проблемами на ниві втілення бодай однієї дієвої навчально-освітньої стратегії у сферу університетської освіти. Але, зважаючи на останні події в Україні (друга революція Майдану), є надія, що дане питання зможе вирішитися позитивно, так як, з нашої точки зору, проблема несе скоріше бюрократичний, аніж полемічний характер.

Таким чином, можемо зробити, стосовно усього вищесказаного, низку **висновків**: Україна зробила дуже багато на шляху до культурного зближення з Європою – цінності часів СРСР стали набагато менш актуальними, а традиційні європейські набули значної ваги. Тим не менше, передчасно говорити про готовність українського суспільства до переходу до сучасних форм європейського традиціоналізму, головною з яких є мультикультуралізм. В першу чергу це пов'язано із сталістю системи університетської освіти, що продовжує вперто відстоювати власні світські засади, ігноруючи потреби і запити українського суспільства, яке обрало європейський шлях розвитку. По-друге, варто відмітити факт того, що попри неготовність університетів перейти на нові «рейки» освітньої стратегії, існує решта не менш важливих факторів, які ускладнюють процес адаптації української спільноти стосовно його інтеграції у світ європейських цінностей та ідеалів. Зокрема, в Україні так і не відбулася повноцінна зміна поколінь – багато представників середнього, старшого і похилого віку продовжують сповідувати цінності минулої епохи. Причому, парадокс полягає в тому, що ці люди не до кінця розуміють це, так як псевдоморфоза ціннісного світу пристосувала їх до сучасного суспільства в такий спосіб, що вони виявилися в результаті добре захищеними від будь-яких посягань на свій внутрішній моральний порядок. Це зумовлює конфлікт поколінь та подальше продукування ціннісних шаблонів постсоціалізму. В результаті одна і та сама цінність розуміється по-різному: і ті, і інші люблять Україну, є її патріотами, але кожний розуміє цей патріотизм по-своєму – одні піклуються про майбутнє, другі захищають минуле. Ще одним фактором, який є завадою інтеграції традиційних європейських цінностей в українську культуру – це стан економічного розвитку нашої країни. Ні для кого не є секретом те, що наша країна за

рівнем свого економічного розвитку стоїть далеко позаду від європейських держав. Так, ми багато і охоче говоримо про економічний потенціал, яким, начебто, володіє Україна. Але, пройшло вже 24 роки незалежності і ситуація не змінюється на краще. Причиною такого становища, на наш погляд, є все ті ж цінності соціалістичної епохи. Люди, виховані на соціалістичних ідеалах, звикли до думки, що ними опікується держава, до стабільної багатой пропозиції з боку держави на ринку соціального забезпечення. Такий стан справ є цілком нормальним для більшості цивілізованих країн, в тому числі і розвинутих європейських. Але, спочатку необхідно побудувати потужну економіку і лише потім – будемо мати сильну соціальну програму. Звісно, це крок, пов'язаний зі зниженням соціального забезпечення суспільства з боку держави, який викличе невдоволення в населення України, але ми мусимо його пройти.

Література

1. Бондарук С.О. Досвід західних демократій та мультикультурний розвиток в Україні [Текст] / С.О.Бондарчук // II міжнар. наук. конф., 2002 р., 24-26 травня, м. Одеса: [матеріали] / укл. Л.Марголіна. – К.: Ай Бі, 2003. – 729 с.
2. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти / С. В. Дрожжина // Політичний менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 96-106.
3. Ковальов Д. Мультикультурність – причина краху ідеї Єдиної Європи [Електронний ресурс] Ковальов Д. – Режим доступу: <http://ar25.org/article/multykulturnist-prychyna-krahu-ideyi-yedynoyi-yevropy.html?id=20493>
4. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України [Електронний ресурс] / А. Колодій // Агора. Випуск 6: Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки. – 2008. – С. 5-14. – Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=578>.
5. Меркель и Саркози признали провал мультикультурной модели [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dokumentika.org/mirovoztrenie/merkel-priznala-proval-multikulturnoy-modeli>
6. Мультикультуралізм. Історія виникнення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://traditio.ru/wiki/Мультикультуралізм>.
7. Смирнов О. Проблема образования в мультикультурных сообществах [Электронный ресурс] / О.Смирнов. – Режим доступа: http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/articles/strategies_20060217/smirnov_russian.pdf
8. Спирина Е. Мультикультуралізм как культурно-политическая модель снятия мужгрупповой напряженности и урегулирования конфликтов. – Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. – Випуск 414-415. Філософія [Електронний ресурс] / Е. Спирина. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvchu/Filos/2008_414/414-415.htm.
9. Тишков В. А. Теория и практика мультикультурализма / В. А. Тишков // Мультикультуралізм и трансформация постсоветских обществ / Под ред. В. С. Малахова, В. А. Тишкова. – М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 2002. – 356 с.
10. Bawer B. While Europe Slept: How Radical Islam Is Destroying the West from Within. – BroadwayBooks, Apr 15, 2007. – PoliticalScience. – 262 p.
11. Pannenberg W. Auf dem Weg in eine multikulturelle Gesellschaft? In: Pannenberg, W. Beiträge zur Ethik. – 2004. – S. 72.

Irina Voytyuk

Paradigm the values of multiculturalism in spiritual development of personality by facilities of university education

Paradigm the values of multiculturalism is examined in the article, a question and problems are analysed tying up with nature of this phenomenon, his history, advantages and defects. Research is straight correlated with a situation in the modern national system of university education – with the crisis of prospects spiritual personality development in modern Ukrainian society (a post-soviet world view exhausted itself fully, and systems of knowledge of able to come instead of him on replacement it is so not set finally).

Keywords: concept, multiculturalism, values, education, personality, spiritual world, aksioordynat, integration.

Надійшла до редакції 29.10.2014 р.